

۱۳ می ۲۰۲۰

خلیل الله معروفی

"چتیات" در معنای "شطیحات" نیست؟؟؟

مردم قدیم کابل مثلی دارند بسیار مشهور، که:

«از زبان یک دروغگوی، صد نفر دروغگوی میشن!!!»

در اواخر قرن گذشته؛ یعنی بیست و چند سال پیش، با جریده هفتگی "امید" همکاری را شروع کردم، که نه ده سال دوام کرد. مطالبی برایشان مینوشتم و ایشان آن مطالب را یا فوراً و بعضاً با تأخیرات کم و بسیار نشر میکردند. از یادم نمیرود، که یک مقاله ام را بعد از تأخیر یک سال تخت نشر کردند. در آن وقت دسترس به کامپیوتر و اینترنت نداشتم و مقالاتم را با قلم مینوشتم و به جراند میفرستادم. و اگر به شکل معترضه بنویسم: چه خوب بود، که مشق خط میکردم و خطم روز به روز به طرف زیبایی روان بود. مدیر جریده امید آقای "محمد قوی کوشان" بیچاره مقالاتم را خودش تایپ میکرد و علی الاکثر با اشتباهات بسیار زیاد تایپی و املائی؛ و ازین دَرَک دلکم سخت پر خون بود. اگر چه بعضاً ازین بابت شکایت میکردم، مگر غالباً درد خود را به قراری میخوردم و فُرت میکردم

هدف من ازین تذکر، کدام گله و قصه از مدیر مسؤوَل جریده هفتگی "امید" نیست. مطلبی را، که با این مقدمه میخوام بیان کنم، از خلال جملات بعدی جلوه گر خواهد گشت. حدود نزده بیست سال پیش مقاله ای به قلم آقای "سید طیب جواد" در جریده و یا بهتر است بگویم، هفته نامه "امید"، منتشر گشت، که ضمن آن ادعاء کرده بود، که اعراب ترکیب "شطیحات" را از کلمه "چتیات" ما مردم اخذ کرده و آن را بدین صورت به "تعریب" بُرده اند. به عبارت دیگر:

به زعم آقای "سید طیب جواد"، گویا عربها ترکیب عامیانه "چتیات" ما مردم را معرّب ساخته و از آن "شطیحات" را درست کرده اند

امروز یازدهم می ۲۰۲۰ در پورتال "افغان جرمن آنلاین" مقاله ای از نظرم گذشت، که از قلم آقای "رفعت حسینی" زیر عنوان "معرفتگرایی بر پشتون و تاجیک" نوشته شده است. ایشان در سطر سوم مقاله کوتاه یک صفحه ئی خود چنین مینگارند:

«بیشترین در گذشته ها درین چار دهه چتیات(شطیحات) ها و پُف ها بوده اند»

به نظر میرسد، که آقای "رفعت حسینی" متأثر از نوشته "سید طیب جواد" هستند؛ با این تفاوت، که املائی "شطیحات" را ناغلطی در هیئت "شطیحات" آورده اند.

نظیر این اشتباه صریح، از قلم پوهاند نامدار، مرحوم "استاد داکتر سید خلیل الله هاشمیان" نیز به یادگار مانده است - و آن هم در همین پورتال "افغان جرمن آنلاین" - که معکوساً متناسب از نوشته "سید طیب جواد" اثر پذیرفته بودند. جهت روشن گشتن شجره اصلی نزول ترکیب "چتیات" سطور ذیل را تقدیم میکنم.

اول از همه باید بگویم، که کلمه "شطحیات" از لغات بسیار قدیم عربی است، که لااقل عمر یکهزار ساله دارد. چون این کلمه با "عرفان اسلامی" سر و کار دارد و آن وقتی بود، که بعض عرفاء و صوفیان صافی در حالت و عالم سُکر و خُلسه به یاوه گوئی میپرداخته اند و سخنان خلاف شرع را بر زبان میراندند؛ یعنی به "شطحیات" میگرانیدند. کتابهای مختلف به حیث معروفترین مثال "شطحیات"، "انالحق گفتن" عارف مشهور "منصور حلاج" را می آورند، که با گفتن "شطحیات" سر خود را از دست داد. جهت حلاجی موضوع بهتر است اولاً کلمه "شطحیات" را از نظر صرف عربی بکاویم و بعد به بُعد صرفی کلمه عامیانه "چتیات" بپردازیم:

- فرهنگ مشهور عربی به عربی "الْمُنْجِد" کلمه ثلاثی "شَطْح" را به معنای "منحرف شدن" می آورد.
- و فرهنگ "عربی به فارسی" تألیف "سید عبدالرضا علوی"، کلمه "شطح" را "بیحیائی کردن" معنی میکند. و من میگویم: ازین مصدر "ثلاثی مجرد" بعداً ترکیبات "شاطح و شَطَّاح و شطحي و شطحیه و ..." اشتقاق یافته اند، بدین قرار:
 - "شاطح": اسم فاعل و در معنای "شطح کننده"
 - "شَطَّاح": صیغه مبالغه از "شطح" است و به کسی گفته شود، که در یاوه گوئی و گستاخی شرعی، راه اغراق و غلو را ببیماید
 - "شطحي": صفت نسبی از "شطح"
 - "شطحيه": اسم مصدر جعلی یا اسم فعل از "شطح" و به معنای سخنی، که در آن شطح به کار رفته است
 - "شطحیات": جمع کلمه "شطحيه"

این ترکیبات حدّ اقل به اندازه عمر "عرفان اسلامی"، عمر دارند؛ یعنی همه لغات بسیار قدیم میباشند، که در سراسر قلمرو اسلامی و بالخاصه در ممالک عربی زبان، رائج بوده اند. پس "شطح" و مشتقات آن به شمول "شطحيه و شطحیات"، همه کلمات اصیل عربی میباشند و به صورت قطع از زبانهای بیگانه وارد زبان عربی نگردیده اند. و در طرف مقابل:

"چتیات":

- "چتیات" یک ترکیب اصلاً محلی و ساخته عوام قدیم کابل است؛ بدین ترتیب:
 - کلمات "چرت" و "پرت" از کلمات قدیم زبان دری/فارسی میباشند، که به معنای آتی استعمال میشوند:
 - "چرت": یک کلمه عامیانه زبان دری/فارسی و به معنای "سخن بیهوده و یاوه" است
 - "پرت": نیز یک لغت عامیانه است و در معنای "سخن منحرف و مزخرف" و به اصطلاح عربی "لاطائل"
- اگر حرف نسبت "ی" را در آخر این دو کلمه بچسبانیم، ترکیبات "چرتی" و "پرتی" به دست می آیند. حالا اگر علامت جمع سالم عربی؛ یعنی "ات" را در آخر این دو کلمه اخیر ببریم، از آنها "چرتیات" و "پرتیات" حاصل میشوند.
- مردم اصیل و سخن فهم و سخن سنج کابل ابتکاری به خرج داده و حرف "ر" را از میان "چرتی" و "پرتی" حذف کرده و از آنها کلمات "چتی" و "پتی" را ساخته اند. بر سبیل آمد گپ، قصه ای را بر زبان می آرم، باشد انبساطی در کار سخن افتد: سالها پیش در همین سرزمین المان و در شهر زیبای "برلین" مهمان یکی از نزدیکان بودیم. من اتفاقاً وقتتر از دیگران رسیدم. بعد از جورپرسی و احوالپرسی از میزبان پرسیدم: «خو چی پخته کدین؟»
- میزبان با شکسته نفسی خاص کابلی گفت:

«یک چیز "چتی پتی" پخته کدیم»

اگر پس برویم به اصل مطلب خود:

پس کلمات "چتی" و "پتی" مخفف ترکیبات "چرتی" و "پرتی" میباشند، که به ابتکار کابلیان قدیم به میان آمده و سپس در سراسر افغانستان عام گشته اند. حالا اگر بالای همین کلمات "چتی" و "پتی" علامت "ات" جمع عربی را وارد کنیم از آنها "چتیات" و "پتیات" به دست می آیند. ازین میانه مگر تنها کلمه "چتیات" عام گشته است و ترکیب "پتیات" را کس در ملک ما استعمال نمیکند.

ازین شرح مختصر به نکوئی نتیجه میگیریم، که "چتیات" حالت مُرَحَّم و یا تخفیف یافته ترکیب "چرتیات" است. در ادبیات مُعاصر کشور همسایه غربی ما ایران، کلمات "چرتیات" و "پرتیات" را زیاد مییابیم. درینجا البته یک نکته قابل درنگ است، که جمع بستن کلمات "غیر عربی" با علامت "ات" - که خاص کلمات عربی ست - برای ما مردم "دری/فارسی - زبان"، کار دُرُست و اصولی و دستوری نیست، با آن هم همین است، که هست!!!

این بود شجره نزول اصطلاح معروف "چتیات"، که با کلمه عربی "شطحیات" هیچ و کوچکتزین ارتباط صرفی و ساختمانی و دستوری ندارد. شاید "شباهت شکلی" و نیز "قربابت بسیار دور معنایی" بین این دو کلمه آن دو وطندار بسیار عزیز ما را بدین "مقارنتِ ظاهر فریب" فریفته باشد؛ خدا داند.

امید است، که این نوشته از نظر محترم "رفعت حسینی" بگذرد، تا در طرز فکر و برداشت خود در زمینه تجدید نظر بکنند. و اگر احياناً انتقادی بر این تشریحات داشته باشند، به سر چشم بفرمایند و بنگارند و سخنانم را ردّ بکنند. از خوانندگان عزیز هم با تضرع و الحاح افغانی خواهش میکنم، که اگر تشریحات مرا پذیرفتند، دگر به فرضیه های هوائی و بی بنیاد آقای "سید طیب جواد" و استاد مرحوم "پوهاند صاحب داکتر هاشمیان" خاک بیاشند.

حدوداً ده سال پیش ضمن مقاله ای در پورتال خود ما؛ یعنی "افغانستان آزاد - آزاد افغانستان" به سلسله پیشکش مقالات متعدد دستوری و املایی، نوشته ای را منتشر ساختم و به صورت جانبی بر نکته حاضر نیز اندک روشنی انداختم. لنگ همان مقاله متضمن این موضوع را ذیلاً تقدیم میکنم، تا خوانندگان گرامی و شوقمند، بر موضوعات متعدد دیگر هم نگاهی افکنده بتوانند:

[www.afgazad.com/Adabi-Farhangi/041310-KM-Moshkelaat-e-Emlaayee-ye-Darizabaanaan-۲\[۱\].pdf](http://www.afgazad.com/Adabi-Farhangi/041310-KM-Moshkelaat-e-Emlaayee-ye-Darizabaanaan-۲[۱].pdf)

(خلیل الله معروفی - همبورگ - ۱۱ می ۲۰۲۰)

"چتیات" در معنای "شطحیات" نیست؟؟؟